

Ponowne wykorzystywanie danych badawczych

Agnieszka Piskorz-Ryń

Doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

✉ a.piskorz.ryn@uksw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-9788-0988>

Re-use of Research Data

This article evaluates the new EU regulatory policy concerning research data. To this end, it seeks to determine to what extent the demands of open science have been implemented by the EU and national legislators. The article examines the provisions of Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (recast) and those of the Polish Act of 11 August 2021 on open data and the re-use of public sector information.

Słowa kluczowe: otwarte dane, ponowne wykorzystywanie informacji sektora publicznego, otwarta nauka, otwarty rząd, dane badawcze
Key words: open data, re-use of public sector information, open science, open government, research data

[https://doi.org/10.32082/fp.4\(78\).2023.714](https://doi.org/10.32082/fp.4(78).2023.714)

1. Wstęp

Prawo do ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (i.s.p.) zarówno w Polsce, jak i w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej jest silnie zdeterminowane przez prawo UE. Większość rozwiązań dotyczących tej problematyki wprowadzono ze względu na konieczność implementacji dyrektywy 2003/98/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 17 listopada 2003 r. w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego¹. Została ona przekształcona i dokonano w niej istotnych zmian.

Nastąpiło to mocą dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1024 z 20 czerwca 2019 r. w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (dyrektywa)². To zaś wiązało się z koniecznością dokonania modyfikacji w prawie krajowym. Polski ustawodawca zdecydował się na uchwalenie nowego aktu prawnego, jakim jest ustawa z 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (ustawa o otwartych danych)³. Akt

1 Dz.Urz. UE L 345, s. 90–96.

2 Dz.Urz. UE L 172, s. 56–83.

3 Dz.U. z 2021 r., poz. 1641 ze zm.

ten dostosowuje prawo krajowe do postanowień dyrektywy. Powiela jednak, w zakresie, w jakim to możliwe, postanowienia ustawy z 25 lutego 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego⁴.

Dokonana w tym artykule analiza opiera się na postanowieniach dyrektywy i wdrażającej jej przepisy ustawy. Akty te analizowane są z perspektywy prawa administracyjnego, w takim zakresie, w jakim dotyczy ponownego wykorzystywania danych badawczych. Uchwalenie przekształconej dyrektywy stanowi jeden z elementów stworzenia europejskiej przestrzeni

propagowanie wykorzystywania otwartych danych i stymulowanie innowacji w produktach i usługach. Poprzez nowe rozwiązania prawne prawodawca europejski wpisuje się w szeroki nurt otwartości, w ramach którego można wyodrębnić otwarty dostęp do publikacji naukowych (*open access*), otwarty dostęp do danych badawczych (*open data*), otwartą naukę (*open science*), otwarte oprogramowanie (*open source*), otwartą kulturę (*Free Culture Movement*) oraz otwarty rząd (*open government*)⁶. Elementem wspólnym dla opisywanych procesów była „rewolucja internetowa”, która miała

Postanowienia dyrektywy i wdrażającej jej przepisy ustawy są analizowane z perspektywy prawa administracyjnego co do ponownego wykorzystywania danych badawczych.

danych⁵. W związku z tym poddana zostanie ocenie nowa polityka regulacyjna UE w odniesieniu do danych badawczych. W tym celu przedmiotem badań będzie to, czy lub w jakim zakresie postulaty otwartej nauki zostały zrealizowane przez prawodawcę europejskiego, a później ustawodawcę krajowego.

Dyrektywa ustanawia zbiór minimalnych przepisów regulujących ponowne wykorzystywanie i.s.p. Zawiera ona ustalenia praktyczne ułatwiające ponowne wykorzystywanie danych, w tym nowej kategorii danych badawczych, na warunkach określonych w art. 10 dyrektywy. Jej celem, jak wynika z jej art. 1 ust. 1, jest

miejsce na początku XXI w. Związana była ze wzrostem znaczenia nowych technologii i powstawaniem serwisów sieciowych nowej generacji, opartych na zasadach Web 2.0.⁷ Nowe technologie umożliwiły otwartą wymianę informacji, współpracę, produkcję i dystrybucję danych. Yochai Benkler, opisując wspomniane zjawisko, określa je jako produkcję społeczną dóbr symbolicznych, widząc w niej przeciwieństwo informacyjnej gospodarki przemysłowej⁸.

Wszystkie wspomniane już ruchy mają nie tylko wspólną genezę, lecz także są ze sobą wzajemnie treściowo powiązane. Z tego względu można mówić o bliskiej relacji między koncepcją otwartej nauki a ponownym wykorzystywaniem i.s.p. To ostatnie zaś wywodzi się z koncepcji otwartego rządu.

4 Tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 1446. Zaznaczyć należy również, że pierwsza regulacja ponownego wykorzystywania zawarta była w rozdziale 2a ustawy o dostępie do informacji publicznej. Została ona wprowadzona ustawą z 16 września 2011 r. o zmianie ustawy o dostępie do informacji publicznej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r., poz. 1195 ze zm.).

5 Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejska strategia w zakresie danych, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52020DC0066> (dostęp: 28.12.2023).

6 A. Piskorz-Ryń, *Ponowne wykorzystanie informacji sektora publicznego. Zagadnienia administracyjnoprawne*, Warszawa 2018, s. 63–76.

7 Y. Benkler, *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*, New Haven–London 2006, s. 1.

8 Tamże, s. 92–99.

Otwarty rząd, ze swoimi postulatami otwarcia zasobów publicznych miał istotny wpływ na wprowadzenie przez UE rozwiązań prawnych dotyczących ponownego wykorzystywania i.s.p.⁹ Te zaś doprowadziły do uwzględnienia postulatów ruchu otwartej nauki. Do tej pory bowiem, pomimo społecznej akceptacji w środowisku naukowym, otwieranie nauki następowało w ograniczonym zakresie i było wynikiem decyzji samych badaczy. Unia Europejska zaś uznała, że nie należy w tej materii poprzestawać na rozwiązaniach oddolnych i dane badawcze stały się częścią rozwiązań zawartych w dyrektywie.

Pojęcie otwartej nauki może być różnie ujmowane przez przedstawicieli różnych nauk¹⁰. W kontekście podejmowanej w tym artykule problematyki za istotne uznano postulaty szkoły demokratycznej, odnoszące się do otwarcia danych badawczych. Jej zwolennicy przyjmują, że każdy produkt badawczy powinien być swobodnie dostępny. Należy zapewnić prawo dostępu do wiedzy, zwłaszcza gdy dotyczy to badań finansowanych ze środków publicznych. Wskazują również na znaczenie otwartości dla samej nauki. Zapewnia ona wymianę informacji oraz umożliwia weryfikację i ocenę prowadzonych badań. „Wzajemna ocena nauki zależy od otwartości. Ta zaś nie pozwala nauce stać się dogmatyczną, bezkrytyczną i stronniczą”¹¹. Argumenty podnoszone przez tę szkołę w pełni wpisują się w cele, dla których przyjęto dyrektywę, stanowiąc dla niej jednocześnie inspirację. Zgodnie z jej motywem 27 polityka otwartego dostępu ma na celu zapewnienie naukowcom i ogółowi społeczeństwa dostęp do danych badawczych na jak najwcześniejszym etapie procesu rozpowszechniania oraz ułatwienie korzystania z nich i ich ponownego wykorzystywania. Otwarty dostęp, w ocenie prawodawcy europejskiego, przyczynia się do

zwiększenia jakości badań naukowych, ograniczenia konieczności zbędnego ich powielania, do przyspieszenia postępu naukowego, zwalczania oszustw w dziedzinie nauki, a także może ogólnie sprzyjać wzrostowi gospodarczemu i innowacyjności. Otwarcie danych badawczych, czy otwarcie nauki w ogóle, nie jest jednak celem samym w sobie¹². Służy nauce, pozawala rozsądnie gospodarować środkami na badania naukowe oraz sprzyja wzrostowi gospodarczemu i innowacyjności¹³.

2. Pojęcie danych badawczych

Nową kategorią danych, którą prawodawca europejski przekazuje do ponownego wykorzystywania, są dane badawcze. Ich definicja legalna zawarta jest w dyrektywie. Zgodnie z nią są to dokumenty w formie cyfrowej, inne niż publikacje naukowe, które są gromadzone lub produkowane w ramach działalności badawczo-naukowej i są wykorzystywane jako dowody w procesie badawczym bądź też są powszechnie akceptowane w środowisku naukowym jako konieczne do weryfikacji poprawności ustaleń i wyników badań (art. 2 pkt 9 dyrektywy). Dokonując opisu przywołanej powyżej definicji, wskazać należy następujące jej cechy. Po pierwsze, dane badawcze to dokumenty w postaci cyfrowej. W ten sposób prawodawca wiąże dane badawcze ze zdefiniowanym w dyrektywie pojęciem dokumentu, ograniczając jednocześnie je do dokumentów w postaci cyfrowej¹⁴. Po drugie, dla zaliczenia określonych danych do danych badawczych istotne znaczenie ma cel, w jakim zostały zebrane. Muszą być gromadzone lub produkowane w ramach działalności badawczo-naukowej i być wykorzystywane jako

9 A. Piskorz-Ryń, *Ponowne...*, s. 59–79.

10 B. Fecher, S. Friesike, *Open Science: One Term, Five Schools of Thought*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2272036 (dostęp: 14.02.2024), s. 44. Na ten temat również E. Kulczyński, *Otwarta nauka a komunikacja – perspektywa metateoretyczna*, w: *Komunikacja naukowa w humanistyce*, red. E. Kulczyński, Poznań 2017, <http://hdl.handle.net/10593/17589> (dostęp: 28.12.2023), s. 67–85. Można wyodrębnić pięć różnych szkół myślenia o tym pojęciu (B. Fecher, S. Friesike, *Open...*, s. 17–43).

11 D. Resnik, *The Ethics of Science*, London 2005, s. 58.

12 *Progress on Open Science: Towards a Shared Research Knowledge System – Final Report of the Open Science Policy Platform*, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d36f8071-99bd-11ea-aac4-01aa75ed71a1> (dostęp: 28.12.2023).

13 Zob. przegląd poglądów nauki w tym zakresie: J.C. Burgelman, C. Pasco, K. Szkuta, R. von Schomberg, A. Karalopoulos, K. Repanas, M. Schoupe, *Open Science, Open Data, and Open Scholarship: European Policies to Make Science Fit for the Twenty-First Century*, „Frontiers in Big Data” 2019, t. 2, nr 43, s. 1–2.

14 Dokument zgodnie z definicją legalną oznacza dowolną treść niezależnie od jej nośnika (papier lub forma elektroniczna, lub zapis dźwiękowy, wizualny bądź audiowizualny); lub dowolną część tej treści (art. 2 pkt 6 dyrektywy).

dowód w procesie badawczym lub być powszechnie akceptowane w środowisku naukowym jako konieczne do weryfikacji poprawności ustaleń i wyników badań. Dla danych badawczych ważny jest związek tych danych z działalnością naukowo-badawczą. Muszą być one bowiem gromadzone lub produkowane w ramach tej

Definicja legalna przyjęta w dyrektywie i ustawie o otwartych danych odbiega od rozumienia tego pojęcia w języku naturalnym. W nim bowiem dane te mogą być zawarte również w artykułach naukowych, a także zapisane w innej postaci niż cyfrowa. Oba wspomniane akty zawierają więc definicję projektującą.

Definicja legalna przyjęta w dyrektywie i ustawie o otwartych danych odbiega od rozumienia tego pojęcia w języku naturalnym. W nim dane te mogą być zawarte również w artykułach naukowych, a także zapisane w innej postaci niż cyfrowa. Oba prawne akty zawierają więc definicję projektującą.

działalności. Zwrócić należy również uwagę, że do tej kategorii danych nie należą publikacje naukowe. Dane badawcze różnią się bowiem od artykułów naukowych relacjonujących i komentujących ustalenia wynikające z badań naukowych będących ich źródłem (motyw 27 zdanie czwarte dyrektywy).

Definicja danych badawczych zawarta w ustawie o otwartych danych jest zgodna z postanowieniami dyrektywy. Są to: „informacje sektora publicznego utrwalone w postaci elektronicznej, inne niż publikacje naukowe, które zostały wytworzone lub zgromadzone w ramach działalności naukowej w rozumieniu art. 4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r., poz. 742 i 1088) i są wykorzystywane jako dowody w procesie badawczym lub służą do weryfikacji poprawności ustaleń i wyników badań”¹⁵. W ten sposób dostosowano postanowienia dyrektywy do krajowego porządku prawnego poprzez odwołanie w definicji danych badawczych do działalności naukowej w rozumieniu art. 4 ust. 1 p.s.z.w.¹⁶

Zgodnie z tym aktem działalność naukowa obejmuje badania naukowe (podstawowe i aplikacyjne), prace rozwojowe oraz twórczość artystyczną. Badania podstawowe rozumiane są jako prace empiryczne lub teoretyczne mające przede wszystkim na celu zdobywanie nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne (art. 4 ust. 2 pkt 1 p.s.z.w.). Badania aplikacyjne rozumiane są jako prace mające na celu zdobycie nowej wiedzy oraz umiejętności, nastawione na opracowywanie nowych produktów, procesów lub usług lub wprowadzanie do nich znaczących ulepszeń (art. 4 ust. 2 pkt 2 p.s.z.w.). Prace rozwojowe są działalnością obejmującą nabywanie, łączenie, kształtowanie i wykorzystywanie dostępnej aktualnie wiedzy i umiejętności, w tym w zakresie narzędzi informatycznych lub oprogramowania, do planowania produkcji oraz projektowania i tworzenia zmienionych, ulepszonych lub nowych produktów, procesów lub usług, z wyłączeniem działalności obejmującej rutynowe i okresowe zmiany wprowadzane do nich, nawet jeżeli takie zmiany mają charakter ulepszeń (art. 4 ust. 3 p.s.z.w.). Twórczość artystyczna jest z kolei działalnością obejmującą działania twórcze w sztuce, której efektem jest stanowiące wkład w rozwój kultury dzieło artystyczne materialne lub niematerialne, w tym także artystyczne wykonanie (art. 4 ust. 4 p.s.z.w.).

¹⁵ Zob. art. 2 pkt 2 ustawy o otwartych danych.

¹⁶ Ustawa z 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 742 ze zm.).

Definicja ta obejmuje szerokie spektrum danych o niejednorodnym charakterze, zaliczając do tej kategorii dane z różnych dziedzin, co będzie miało istotne znaczenie przy ocenie tych danych z perspektywy praw własności intelektualnej. Jednocześnie wspomniane ograniczenia nie będą miały zasadniczego znaczenia dla ponownego wykorzystywania. Wymóg postaci cyfrowej zmierza do ułatwienia pozyskiwania danych, wyłączenie z tej kategorii publikacji naukowych ma analogiczny cel. Te bowiem i tak w znacznej mierze nie mogłyby podlegać ponownemu wykorzystaniu ze względu na treść art. 6 ustawy o otwartych danych.

3. Zakres ponownego wykorzystywania danych badawczych

Artykuł 1 dyrektywy ogranicza ponowne wykorzystywanie i.s.p. do dokumentów będących w posiadaniu organów sektora publicznego i przedsiębiorstw publicznych w zakresie określonym w tym przepisie. Jeśli zaś chodzi o dane badawcze, prawodawca europejski nie wskazuje na szczególną kategorię podmiotów, w których posiadaniu dane te mają się znajdować. Odwołuje się zaś do art. 10 dyrektywy, przyjmując, że ponowne wykorzystywanie i.s.p. odbywa się na warunkach w przepisie tym wskazanych. Państwa członkowskie są zobowiązane na podstawie art. 10 ust. 1 dyrektywy prowadzić politykę otwartego dostępu kierowaną do organizacji prowadzących badania naukowe i organizacji finansujących badania naukowe polegającą na przyjęciu polityki krajowej oraz podejmowaniu innych działań. Jest to kontynuacja dotychczasowej polityki UE, z tym jednak zastrzeżeniem, że wydane wcześniej zalecenia nie miały dla państw członkowskich mocy wiążącej¹⁷. Celem polityki krajowej jest wspieranie dostępności danych badawczych.

Działania te powinny być odpowiednie do ustalonego w dyrektywie celu, jakim jest zapewnienie powszechnej dostępności danych badawczych finansowanych ze środków publicznych, zgodnie z zasadą „otwartości domyślnej” i z zasadami FAIR przy jednoczesnym uwzględnieniu kwestii związanych z prawami

własności intelektualnej, ochroną danych osobowych, poufnością, bezpieczeństwem oraz uzasadnionymi interesami handlowymi. W stosunku do tych danych powinna mieć zastosowanie zasada „otwartości jak to najbardziej możliwe, zamknięty jak to konieczne”. W ten sposób prawodawca europejski wskazuje rezultat, do jakiego dążyć ma ustawodawca krajowy. W celu uzyskania pełniejszego obrazu omówienia wymagają użyte w dyrektywie określenia „otwartości domyślnej” (ang. *open by default*) oraz zasad FAIR. Pierwsze z nich wiązać należy z Międzynarodową Kartą Otwartych Danych¹⁸. Jest to zbiór zasad i dobrych praktyk w zakresie otwarcia danych publicznych. Przez „otwartość domyślną” na gruncie Karty rozumie się działania władzy publicznej w stosunku do obywateli i innych podmiotów, zakładające domniemanie dostępności danych. Nie jest to jednak jednoznaczne z pełną ich dostępnością. Władza publiczna może bowiem ją ograniczyć na podstawie uzasadnionych przyczyn. Elementem otwartości domyślnej jest stworzenie kultury otwartości nie tylko poprzez decyzje polityczne, rozwiązania prawne, ale również za pomocą programów szkoleniowych i uświadamiających, narzędzi, wytycznych oraz strategii komunikacyjnych¹⁹. Przyjmując należy, że zasada otwartości domyślnej na gruncie dyrektywy, a w ślad za nią w prawie krajowym, powinna być rozumiana w sposób ustalony w Karcie. A co za tym idzie, dane badawcze finansowane ze środków publicznych powinny być z założenia dostępne poza wyjątkami określonymi w art. 10 ust. 1 zdanie drugie dyrektywy. Jednocześnie państwa członkowskie powinny dążyć do stworzenia kultury otwartości i zachęcać do proaktywnych działań związanych z sposobem projektowania i prowadzenia badań, co łączy zasadę tę z zasadami FAIR.

Zasady FAIR zostały sformułowane przy współdziałaniu środowisk akademickich, biznesu, agencji finansujących badania i wydawnictw naukowych jako wytyczne dla poprawy infrastruktury wspierającej ponowne

17 Zalecenia Komisji Europejskiej 2018/790 z 25 kwietnia 2018 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0790&from=EN> (dostęp: 28.12.2023).

18 *International Open Data Charter*, https://opendatacharter.net/wp-content/uploads/2015/10/opendatacharter-charter_F.pdf (dostęp: 28.12.2023).

19 Tamże, zasada 1 pkt 13–17. Zob. też podsumowanie zasady pierwszej, <https://opendatacharter.net/principles/#open-by-default> (dostęp: 28.12.2023).

wykorzystywanie danych naukowych²⁰. Wywodzą się więc z ruchu otwartej nauki i oparte są na idei wewnętrzznego samoograniczenia się środowisk naukowych. Dopiero później zostały uznane przez UE²¹. W ich

nazwie wykorzystano akronim ułatwiający opisywanie propagowanej koncepcji i pozytywną konotację wyrażonej w ten sposób idei. Przymiotnik FAIR w języku angielskim oznacza bowiem uczciwy, sprawiedliwy,

Zgodnie z zasadami FAIR wszystkie obiekty badawcze powinny być możliwe do znalezienia, dostępne, interoperacyjne i wielokrotnego użytku zarówno dla ludzi, jak i dla maszyn. Te ostatnie stanowią bowiem zasadnicze wsparcie dla człowieka w związku z ogromną ilością gromadzonych danych badawczych.

- 20 M.D. Wilkinson i in., *The FAIR Guiding Principles for scientific data management and Stewardship*, „Scientific Data” 2016, nr 3:160018, <https://www.nature.com/articles/sdata201618>. pdf (dostęp: 14.02.2024). Dokonany w artykule tym opis zasad FAIR opiera się na informacjach zawartych w tej publikacji oraz na stronie Go FAIR Initiative – Zasady FAIR, <https://www.go-fair.org/fair-principles/> (dostęp: 28.12.2023).
- 21 Na temat podmiotów propagujących zasady FAIR i prowadzące badania w tym zakresie zob. *Cost-Benefit Analysis for FAIR Research Data – Cost of Not Having FAIR Research Data*, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d375368c-1a0a-11e9-8d04-01aa75ed71a1/language-en> (dostęp: 14.02.2024), s. 6. Na temat zasad FAIR w działaniu UE zob. *Final Report and Action Plan from the European Commission Expert Group on FAIR Data*, 2018, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7769a148-f1f6-11e8-9982-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-80611283> (dostęp: 15.02.2024). Unia przyjęła również zasady FAIR w ramach program Horizon 2020. Zob. *Guidelines on FAIR Data Management in Horizon 2020*, https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-data-mgt_en.pdf (dostęp: 28.12.2023), s. 6; *Executive Board of the European Open Science Cloud (EOSC) – Strategic Implementation Plan*, <https://www.go-fair.org/wp-content/uploads/2019/08/European-Open-Science-Cloud-EOSC-strategic-implementation-plan.pdf> (dostęp: 14.02.2024), s. 10–14.

ale też równy i niedyskryminacyjny²². Akronim ten powstał od słów *findable* (możliwe do odnalezienia), *accessible* (dostępne), *interoperable* (interoperacyjne) oraz *reusable* (możliwe do ponownego użycia).

Zgodnie z zasadami FAIR wszystkie obiekty badawcze powinny być możliwe do znalezienia, dostępne, interoperacyjne i wielokrotnego użytku zarówno dla ludzi, jak i dla maszyn. Te ostatnie stanowią bowiem zasadnicze wsparcie dla człowieka w związku z ogromną ilością gromadzonych danych badawczych.

Dane oraz opisujące je metadane powinny być możliwe do odnalezienia, zarówno dla ludzi, jak i maszyn. Metadane nadające się do odczytu maszynowego są niezbędne do automatycznego wykrywania zbiorów danych i usług, a zatem jest to konieczny element procesu publikacji zgodnie z zasadami FAIR²³. Dla możliwości odnalezienia (meta)dane muszą mieć,

22 Na temat tego, czy zasady FAIR są „fair” zob. B. Mons, C. Neylon, J. Velterop, M. Dumontier, S. da Silva, O.B. Luiz, M.D. Wilkinson, *Cloudy, increasingly FAIR; revisiting the FAIR Data guiding principles for the European Open Science Cloud*, „Information Services & Use” 2017, t. 37, nr 1, s. 5.

23 Dokonując opisu, zdecydowano się wskazać poszczególne zasady FAIR odnoszące się do czterech filarów FAIR. Każda z tych zasad jest dalej opisywana. W tym miejscu ze względu

po pierwsze, przypisany globalnie niepowtarzalny i trwały identyfikator; po drugie, być opisane za pomocą rozbudowanych metadanych, po trzecie, metadane muszą zawierać identyfikatory danych, które opisują; po czwarte, (meta)dane muszą być rejestrowane lub indeksowane w zasobach możliwych do przeszukiwania.

Dane zgodnie z zasadą FAIR powinny być dostępne, przez co rozumieć należy, że użytkownik po ich znalezieniu musi wiedzieć, w jaki sposób można uzyskać do nich dostęp, a jeżeli to konieczne – uwierzytelnienie i autoryzację. Dla realizacji wskazanej zasady (meta)dane muszą być pozyskiwane za pomocą identyfikatora przy użyciu standardowego protokołu komunikacyjnego. Musi być on otwarty, bezpłatny i uniwersalnie wykonalny. Musi pozwalać w razie potrzeby na przeprowadzenie procedury uwierzytelniania i autoryzacji. Metadane zaś muszą być dostępne nawet wtedy, gdy opisywane przez nie dane nie mogą być już pozyskane.

Kolejną zasadą FAIR jest interoperacyjność, przez co rozumieć należy, że dane zazwyczaj powinny być zintegrowane z innymi danymi. Muszą współdziałać z aplikacjami lub oprogramowaniami do pracy grupowej służącymi do celów analizy, przechowywania oraz przetwarzania danych. (Meta)dane powinny używać, po pierwsze, formalnego, dostępnego, współdzielonego i szeroko stosowanego języka do przedstawiania wiedzy; po drugie, wykorzystywać słowniki zgodne z zasadami FAIR; po trzecie, obejmować kwalifikowane odniesienia do innych (meta)danych. Ostatecznym celem FAIR jest optymalizacja ponownego wykorzystania danych. Aby to osiągnąć, metadane i dane powinny być dobrze opisane za pomocą mnogości dokładnych i istotnych atrybutów, tak aby mogły być replikowane i/lub łączone w różnych ustawieniach. Zasada ta koncentruje się na zdolności użytkownika (człowieka lub maszyny) do decydowania o przydatności danych w określonych celach. Z tego względu wydawca danych powinien dostarczyć nie tylko metadane pozwalające wykrycie danych, ale opisujące kontekst, w jakim zostały wygenerowane. Może to obejmować na przykład protokoły eksperymentalne, producenta i markę maszyny lub czujnika,

który utworzył dane itp. W związku z tym meta(dane) powinny być udostępniane z jasną i dostępną licencją na użytkowanie danych, jak również powinny mieć udokumentowane pochodzenie. Inne osoby korzystające z danych powinny wiedzieć, skąd pochodzą, kogo zacytować i/lub w jaki sposób autor chce zostać uznany. Z tego względu należy załączyć opis przepływu pracy, który doprowadził do powstania danych tak, by było wiadomo, kto je wygenerował lub zebrał, ale również, w jaki sposób zostały one przetworzone, czy były one już wcześniej publikowane. Idealnie byłoby, gdyby ten przepływ pracy był opisany w formacie nadającym się do odczytu maszynowego. Ponadto (meta)dane spełniają wspólne normy dotyczące danej dziedziny. Łatwiej jest ponownie wykorzystywać dane, jeśli są one ustrukturyzowane w znormalizowany sposób. Istnieją wspólne standardy dotyczące archiwizacji i udostępniania danych.

Zgodnie z art. 10 ust. 2 dyrektywy dane badawcze są udostępniane do ponownego wykorzystywania, bez uszczerbku dla praw własności intelektualnej, w celach komercyjnych lub niekomercyjnych zgodnie z rozdziałami III i IV, w zakresie, w jakim dane te są finansowane ze środków publicznych i zostały już publicznie udostępnione przez naukowców, organizacje prowadzące badania naukowe lub organizacje finansujące badania naukowe za pośrednictwem repozytorium instytucjonalnego lub tematycznego. W tym kontekście uwzględnia się uzasadnione interesy handlowe, działania związane z transferem wiedzy oraz istniejące już prawa własności intelektualnej. Państwa członkowskie powinny przyjąć politykę krajową wspierającą dostępność danych badawczych oraz podejmować odpowiednie działania mające na celu zapewnienie powszechnej dostępności danych finansowanych ze środków publicznych w granicach określonych w art. 10 ust. 1 zdanie drugie, przy uwzględnieniu art. 10 ust. 2 zdanie drugie dyrektywy.

W art. 10 ust. 2 dyrektywy określono minimalny zakres ponownego wykorzystywania danych badawczych, jaki musi być wprowadzony w krajowym porządku prawnym. Podlegają mu dane badawcze, jeżeli spełniają łącznie dwa warunki. Po pierwsze, są finansowane ze środków publicznych, po drugie, zostały publicznie udostępnione przez naukowców, organizacje prowadzące badania naukowe lub

---

na ograniczone ramy tego opracowania zrezygnowano z uwzględnienia tego opisu.

organizacje finansujące badania naukowe za pośrednictwem repozytorium instytucjonalnego lub tematycznego.

Zakres przekazywanych do ponownego wykorzystywania danych będzie zależał od źródła finansowania i woli naukowców, organizacji prowadzących oraz finansujących badania. Brak woli jednego ze wskazanych podmiotów może wyłączyć dostępność

organizacje finansujące badania w zakresie art. 10 ust. 2. Od państw członkowskich będzie zaś zależało, czy realizując politykę otwartego dostępu, będą stosowały zasadę otwartości domyślnej w granicach art. 10 ust. 2 dyrektywy, czy też decydowały się na jej zastosowanie wobec wszystkich danych badawczych finansowanych ze środków publicznych przy poszanowaniu ograniczeń określonych w art. 10 dyrektywy.

Zakres przekazywanych do ponownego wykorzystywania danych będzie zależał od źródła finansowania i woli naukowców, organizacji prowadzących oraz finansujących badania. Brak woli jednego ze wskazanych podmiotów może wyłączyć dostępność danych badawczych. Ponownemu wykorzystaniu muszą podlegać dane zgromadzone w repozytoriach, o ile będą spełniać opisane kryteria. Prawodawca europejski w postanowieniach dyrektywy określa standard minimum.

danych badawczych. Ponownemu wykorzystaniu muszą podlegać dane zgromadzone w repozytoriach, o ile będą spełniać opisane już kryteria. Prawodawca europejski w postanowieniach dyrektywy określa standard minimum.

Państwa członkowskie mogą w ramach prowadzenia polityki otwartego dostępu rozszerzyć zakres ponownego wykorzystywania danych badawczych. Zarówno w ramach polityki krajowej, jak i podejmowania innych odpowiednich działań. Zgodnie z postanowieniami dyrektywy ponowne wykorzystywanie musi odnosić się wyłącznie do trybu bezwioskowego i następować poprzez pobieranie danych badawczych z repozytoriów. Podmiotami udostępniającymi dane badawcze będą naukowcy, organizacje prowadzące badania oraz

Kwestie związane z ponownym wykorzystywaniem danych badawczych reguluje art. 22 ustawy o otwartych danych²⁴. Odnosi się on do danych będące w posiadaniu podmiotów, o których mowa w art. 7 ust. 1 p.sz.w. Dane te podlegają bezpłatnie ponownemu wykorzystywaniu, jeżeli zostały wytworzone lub zgromadzone w ramach działalności naukowej finansowanej ze środków publicznych oraz są już publicznie udostępniane w systemie teleinformatycznym podmiotu zobowiązanego, w szczególności w repozytorium

24 Szerzej B. Fischer, A. Piskorz-Ryń, M. Sakowska-Baryła, J. Wyporska-Frankiewicz, *Ustawa o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego. Komentarz*, Warszawa 2022, s. 424–426.

instytucjonalnym lub tematycznym. Podmiot zobowiązany, udostępniając je, wraz z ich udostępnieniem informuje o braku warunków ponownego wykorzystania albo określa te warunki. Ponadto ustawodawca krajowy zobowiązuje ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki do opracowania polityki otwartego dostępu do danych badawczych finansowanych ze środków publicznych. Ma ona uwzględnić w szczególności: 1) aktualny stan udostępniania danych badawczych oraz standardy i dobre praktyki w zakresie udostępniania danych badawczych; 2) obowiązujący stan prawny; 3) kierunki rozwoju w zakresie otwartego dostępu do danych badawczych i zarządzania wynikami badań naukowych; 4) Program otwierania danych, o którym mowa w art. 28²⁵. Politykę otwartego dostępu do danych badawczych finansowanych ze środków publicznych kieruje się do podmiotów, o których mowa w art. 7 p.sz.w.²⁶

Odnosząc się do regulacji krajowej, trzeba zwrócić uwagę na kilka kwestii. Po pierwsze, do tej pory minister właściwy ds. szkolnictwa wyższego i nauki nie opracował polityki, o której mowa w art. 23 ustawy o otwartych danych. Po drugie, ustawodawca nie uwzględnił, że w przypadku przyjęcia polityki powinna ona opierać się na zasadach otwartości domyślnej i zasadach FAIR. W ten sposób polityka krajowa nie musi być budowana na podstawie uznanych w dyrektywie standardów. Po trzecie, dokonując implementacji art. 10 ust. 2 dyrektywy, z zakresu stosowania ustawy o otwartych danych, wyłączono część badań finansowanych ze środków publicznych ze względu na wprowadzone w art. 22 zdanie pierwsze ustawy o otwartych danych kryterium podmiotowe. Zgodnie z tym przepisem ponownemu wykorzystywaniu podlegają wyłącznie dane badawcze będące w posiadaniu podmiotów, o których mowa w art. 7 ust. 1 p.sz.w. Ze względu na to kryterium istnieje kategoria badań finansowanych ze środków publicznych, która jest realizowana przez podmioty niewymienione w art. 7 ust. 1 ww. ustawy²⁷. Wszystkie te trzy kwestie wpływają negatywnie na ocenę regulacji krajowej w tym zakresie.

25 Art. 23 ust. 1 ustawy o otwartych danych.

26 Art. 23 ust. 2 ustawy o otwartych danych.

27 Ponownemu wykorzystywaniu nie podlegają wyniki badań finansowane ze środków publicznych na podstawie ustawy

4. Podsumowanie

Prawodawca europejski, dokonując zmian w dyrektywie, pragnie otworzyć dane badawcze. Czyni to jednak we właściwy sobie zachowawczy i ewolucyjny sposób. Określa zasady korzystania z danych badawczych, które są finansowane ze środków publicznych i udostępnione przez naukowców, organizacje prowadzące badania naukowe lub organizacje finansujące badania naukowe za pośrednictwem repozytorium instytucjonalnego lub tematycznego. Będą one ponownie wykorzystywane na zasadach określonych w dyrektywie. Nie można jednak nie doceniać treści art. 10 ust. 1 dyrektywy i znaczenia działań podejmowanych na podstawie tego przepisu. Ich treść koresponduje z wcześniejszymi działaniami UE w zakresie przyjętym w prawie miękkim. Zobowiązuje państwa członkowskie do prowadzenia polityki krajowej wspierającej dostępność danych badawczych, tak by były one otwarte i jednocześnie zgodne z zasadami FAIR.

Prawodawca europejski, poprzez omawianą dyrektywę rozpoczyna więc proces otwierania danych badawczych. Obserwując jego poczynania na przestrzeni czasu w zakresie ponownego wykorzystywania, możemy uznać ową „powściągliwość” za cechę dominującą. Dyrektywa w pierwotnej wersji decyzyj o ponownym wykorzystywaniu pozostawiała dysponentom danych, z tym że, jeżeli przekazywali dane do ponownego wykorzystywania, musiało to odbywać się na zasadach w dyrektywie określonych. Następnie, po kolejnej zmianie wprowadziła prawo do ponownego wykorzystywania i.s.p., jako publiczne prawo podmiotowe, jednocześnie otwierając ponowne wykorzystywanie na kolejny zasób bibliotek, archiwów i muzeów. Kierując się obserwacjami działań prawodawcy europejskiego można domniemywać więc, że z czasem przy

z 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 2279 ze zm.). Podmioty, o których mowa w art. 37 pkt 2–10 tej ustawy mogące startować w konkursach na wykonanie projektów nie są jednak podmiotami, o których mowa w art. 7 ust. 1 p.sz.w. Podobnie podmioty, o których mowa w art. 27 ust. 1 pkt 2–9 ustawy z 30 kwietnia 2010 r. o Narodowym Centrum Nauki (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 153 ze zm.) oraz podmioty, o których mowa w art. 17 ust. 1 pkt 2–5 ustawy z 21 lutego 2019 r. o Agencji Badań Medycznych (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 451 ze zm.).

kolejnych zmianach dyrektywy dane badawcze będą obligatoryjnie przekazywane do ponownego wykorzystywania w znacznie szerszym zakresie²⁸. W przekształconej dyrektywie postulaty ruchu otwartej nauki nie zostały zabezpieczone w prawie europejskim. Brak bowiem ustalenego w dyrektywie prawa do ponownego wykorzystywania danych badawczych finansowanych ze środków publicznych. Decyzje o zakresie otwierania tego zasobu, w granicach art. 10 dyrektywy, podejmie ustawodawca krajowy we własnym zakresie, głos w tej sprawie w przypadku przyjęcia zachowawczych rozwiązań ustawowych należeć będzie do naukowców, organizacji prowadzących badania naukowe oraz organizacji finansujących badania naukowe. Niestety z taką sytuacją mamy do czynienia w naszym kraju, gdzie w prawie krajowym nie uwzględniono w stopniu satysfakcjonującym nawet zachowawczych rozwiązań wynikających z prawa UE. Można więc powiedzieć, że poziom ponownego wykorzystywania danych badawczych w chwili obecnej w RP jest determinowany przez zachowawcze uregulowania dyrektywy, które częściowo wadliwie zostały implementowane do prawa krajowego. Dalej więc decydujący głos mają sami badacze i to od nich zależeć będzie, w jakim zakresie dane badawcze będą powszechnie dostępne.

Bibliografia

- Benkler Y., *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*, New Haven–London 2006.
- Burgelman J.C., Pascu C., Szkuta K., von Schomberg R., Karalopoulos A., Repanas K., Schoupe M., *Open Science, Open Data, and Open Scholarship: European Policies to Make Science Fit for the Twenty-First Century*, „Frontiers in Big Data” 2019, t. 2, nr 43, s. 1–6.
- Cost-Benefit Analysis for FAIR Research Data – Cost of Not Having FAIR Research Data*, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d375368c-1a0a-11e9-8d04-01aa75ed71a1/language-en> (dostęp: 14.02.2024).
- Executive Board of the European Open Science Cloud (EOSC) – Strategic Implementation Plan*, <https://www.go-fair.org/wp-content/uploads/2019/08/European-Open-Science-Cloud-EOSC-strategic-implementation-plan.pdf> (dostęp: 14.02.2024).
- Fecher B., Friesike S., *Open Science: One Term, Five Schools of Thought*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2272036, (dostęp: 14.02.2024).
- Final Report and Action Plan from the European Commission Expert Group on FAIR Data*, 2018, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7769a148-f1f6-11e8-9982-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-80611283> (dostęp: 15.02.2024).
- Fischer B., Piskorz-Ryń A., Sakowska-Baryła M., Wyporska-Frankiewicz J., *Ustawa o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego. Komentarz*, Warszawa 2022.
- Guidelines on FAIR Data Management in Horizon 2020*, https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-data-mgt_en.pdf (dostęp: 28.12.2023).
- International Open Data Charter*, https://opendatacharter.net/wp-content/uploads/2015/10/opendatacharter-charter_F.pdf (dostęp: 22.02.2021).
- Kulczyński, E. *Otwarta nauka a komunikacja – perspektywa metateoretyczna*, w: *Komunikacja naukowa w humanistyce*, red. E. Kulczyński, Poznań 2017, <http://hdl.handle.net/10593/17589> (dostęp: 28.12.2023), s. 67–90.
- Mons B., Neylon C., Velterop J., Dumontier M., da Silva S., Luiz O.B., Wilkinson M.D., *Cloudy, increasingly FAIR; revisiting the FAIR Data guiding principles for the European Open Science Cloud*, „Information Services & Use” 2017, t. 37, nr 1, s. 1–8.
- Piskorz-Ryń A., *Ponowne wykorzystanie informacji sektora publicznego. Zagadnienia administracyjnoprawne*, Warszawa 2018.
- Progress on Open Science: Towards a Shared Research Knowledge System – Final Report of the Open Science Policy Platform*, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d36f8071-99bd-11ea-aac4-01aa75ed71a1> (dostęp: 28.12.2023).
- Resnik D., *The Ethics of Science*, London 2005.
- Wilkinson M.D. i in., *The FAIR Guiding Principles for Scientific Data Management and Stewardship „Scientific Data”*, nr 3:160018, <https://www.nature.com/articles/sdata201618.pdf> (dostęp: 28.12.2023), s. 1–9.
- Zalecenia Komisji Europejskiej 2018/790 z 25 kwietnia 2018 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0790&from=EN> (dostęp: 28.12.2023).